

УДК 811.112.2'25

Волошук В. І.

канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КАЛАМБУР ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ КОМІЧНОГО В СУЧАСНІЙ МАЛІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРОЗІ

У лінгвістиці дотепер немає єдиного розуміння сутності каламбуру, що відбивається і у термінологічному різноб'ї. Цей прийом ще часто називають «грою слів», «словесною гостротою», «подвійним змістом» і т.і.

Словник української мови дає наступну дефініцію: каламбур – дотеп, в основі якого лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів, схожих звучанням; гра слів [1, с. 74].

Каламбур може бути як самостійним добутком, так і його частиною. Використання каламбуру робить текст семантично багатоплановим, що відрізняє його гумористичною або сатиричною спрямованістю. Потрібно підкреслити, що каламбур завжди містить у собі два компоненти одного рівня, на відміну від всіх інших стилістичних прийомів, що становить специфіку його мовної основи. Слід зазначити, що зазначені частини каламбуру не тільки протиставляються, але й одночасно діалектично поєднуються в одне ціле.

За способом побудування і функціями можна розділити каламбури на лексичні, словотворчі, фразеологічні, граматичні, текстові, фонетичні, комунікативні й стилістичні.

Окрім функції комічного, яка без сумніву є провідною, в художньому тексті каламбур може виконувати також композиційну функцію, допомагаючи розвитку сюжету (наприклад, перевести тему в жарт). Також часто повторюваний, леймотивний каламбур, виконуює змістоутворюючу функцію в тексті або допомагає створенню мовленнєвого портрета.

Як правило, в стислих оповіданнях каламбури ґрунтуються на полісемантичних словах. Основними елементами каламбуру є, з одного боку, однакова звукова форма багатозначного слова в його різних значеннях, з іншого боку – невідповідність між двома значеннями слова.

Наприклад в оповіданні Хайнера Мюллера «Розповідь робітничого Франца К» [2, с. 23–24]: *Wer nicht mit dem Schacht absoff, soff ab im Schnaps.* – *Хто не потонув у шахті, потонув у шинці*, автор обіграє буквальне та переносне значення слова «*absaufen*» («*потонутти*»). До того ж, це слово має ярко виражений розмовний, просторічний характер. За допомогою подібних каламбурів автор складає мовленнєвий портрет простуватого робітника, вихідця «з народу».

Використання омонімії є виграшним прийомом в стислому оповіданні не лише для створення гумористичного ефекту, але й задля скорочення форми, адже саме лапідарність та стислість є головним показником цього жанру малої прози. Яскравим показником такого ущільнення є оповідання Рольфа Шененбергера «*Kurts Geschichte*» «Куртова історія» [4], де побудований на омонімії каламбур присутній вже в самій назві. В цьому оповіданні саме леймотивний каламбур виконую змістоутворюючу функцію.

Слово «*Kurts*» є омоформою до слова «*kurz*» («короткий»). Буквальний переклад на українську мову на здатен передати цю гру слів, але можливим варіантом перекладу може бути «Куртова історія», яке рефлексує із словосполученням «Культова історія». Невідповідність звучання до написання, як ми бачимо на прикладі назви твору, вже налаштовує читача на певний настрій, а оскільки відомо, що оповідання само по собі є коротким («*kurz*»), то у читача навіть виникає інтерес, як даний каламбур буде подальше відображений у творі.

Автор протягом усієї «Куртової історії» вдало маніпулює прийомом каламбуру: *Ok, es war nur ein Kurzurlaub. Aber Kurts Urlaub bescherte ihm kurz gesagt – die Frau seines Lebens* [4]. – «Окей, це була лише коротка відпустка. Але відпустка Курта принесла йому, коротше кажучи, жінку його життя». Для збереження каламбуру краще перекласти наступним чином: *Окей, це була культова відпустка. Але Куртова відпустка принесла йому культову жінку всього його життя.*

Тут ми бачимо, що автор продовжує майстерно реалізувати засіб гри слів, побудований на омоформі: «*Kurzurlaub*» – «*Kurts Urlaub*» та фрази «*kurz gesagt*».

У творі Хазар Мартінез «Ніч немертвих живих» ми також знаходимо приклад каламбуру за рахунок словотворення: «*Sehr tot. Untot. «Was bitte?».* «*Untot.* «*Unglaublich tot.* [3] – «*Дуже мертвий. Не-мертвий.*». «*Що, вибач?*». «*Не-мертвий. Неймовірно мертвий.*»

Прийом каламбуру полягає в тому, що головний герой скорочує фразу «*unglaublich tot*» (неймовірно мертвий) до «*untot*» (не-мертвий), що викликає певну двозначність сприйняття та спантеличує співрозмовника.

Отже, дослідивши каламбур як мовний засіб комічного можна зробити висновок, що основною стилістичною метою каламбуру є комічний ефект. Також він допомагає зосередженню уваги читача на визначеному пункті тексту, підкресленню невідповідності події чи персонажа, а також виконує змістоутворюючу та композиційну функції. Автори стислих оповідань найбільш використовують полісемантичні каламбури. Переважна більшість каламбурів в стислих оповіданнях побудовані на семантичній та фразеологічній основі, проте зустрічається і третій тип – побудовані на фонетичній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник української мови : в 11 тт. [Текст] / І. К. Білодід, С. І. Головащук та ін.; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 4. – С. 74.
2. *Kürzestgeschichten Texte und Materialien für den Unterricht* [Текст] / Hrsg. Christine Hummel. – Stuttgart : Reclam, 2010. – 136 S.
3. Martinez C. Die Nacht der untoten Lebenden [Elektronische Ressource] / C. Martinez. – Zugriffsmodus : <http://www.kurzgeschichten.de/vb/showthread.php?t=19356>. (Datum der Bewerbung 05.04.24).
4. Schoenenberger R. Kurts Geschichte [Elektronische Ressource] / R. Schoenenberger. – Zugriffsmodus: <http://www.kurzgeschichten.de/vb/showthread.php?t=23522>. (Datum der Bewerbung 05.04.24).